

DRAMATURGIJA – O ČEMU SE TU ZAPRAVO RADI?

PREMIJERE

FESTIVALI

OBLJETNICE

RAZGOVOR

GLAZBENI

TEATAR

ESEJ

TEMAT

GAVRAN U

PARIZU

IZ STRANIH

ČASOPISA

TEORIJA

IZ POVIJESTI

NOVE

KNJIGE

DRAME

S Airanom Bergom, dosadašnjim voditeljem kazališta "Schauspielhaus" iz Beča i s dramaturgom "Burgtheatra" Andreasom Beckom našao sam se u "S-Baru", kafiću otvorenog tipa koji istodobno služi i kao "kantina" Schauspielhausu.

Airan Berg krajem sezone 2006./7. napušta "Schauspielhaus" i preuzima ulogu umjetničkog voditelja scenskih umjetnosti u projektu Linz – europski grad kulture 2009. Na njegovo mjesto u Schauspielhausu dolazi Andreas. Činilo mi se da naš razgovor o dramaturgiji s ova dva partnera pokriva jedan značajan luk unutar kojeg se odvija austrijsko kazalište. Na taj način možemo dobiti uvid u problem "dramaturgije" u njegovom različitom pojavljivanju, od Burgtheatra, nekoj vrsti našega nacionalnog kazališta, preko Schauspielhaus, kako ja to uspoređujem, vrsti našeg ITD-a u njegovim najboljim godinama pa do velike "priredbe" Europskoga grada kulture (recimo, festivali u trajanju od godine dana).

Već na samom početku, čekajući Andreasa i naručujući čaj, objašnjavam Airanu Bergu temu našeg susreta.

Ja zapravo nemam pojma što je to dramaturgija, odmah će Berg.

Haj, ja sam Andreas Beck.

Andreas naručuje bijelu kavu bez kofeina.

Kako ne bih zlorabio vrijeme "direktora" prelazimo na temu "dramaturgija" i njezinu ulogu u današnjem kazalištu u Austriji.

Prvo bi trebalo odrediti pojam. Što taj pojam obuhvaća? pita Beck. Možemo o tome razgovarati iz raznih gledišta. Podrazumijevamo li pod tim pojmom drama-

turgiju jednog kazališta, dramaturgiju načina pričanja i njihove izražajne tehnike ili se o dramaturgiji može razgovarati kao o načinu produkcije – sve su to veoma različiti parovi cipela. Ne postoji neka austrijska dramaturgija. Pojam šefa dramaturgije nastao je u doba nazizma. Isto tako je generacija 1968. polagala izrazitu pozornost uložiti glavnoga dramaturga. Istodobno je dramaturgija pojam iz Hamburške dramaturgije, dakle iz Lesinga, iz ideje sebe praktično ostvarivati iz onoga što je francuski klasicizam, kao Comédie-Française koja se na taj način ograđivala i određivala naspram pučkog kazališta talijanskog tipa. Ta je ideja u obliku stvaranja državnog kazališta u njemačkom govornom području odgovarala potrebi stvaranja jednoga njemačkog nacionalnog kazališta.

Postoje, dakle, različiti izvori i austrijska se dramaturgija može odrediti u okvirima konkretnih produkcija i konkretnih kazališta stvaranja. Nacionalna dramaturgija kao takva ne postoji. Nju mora netko stvoriti ili mora djelovati u tom pravcu. Ako se u okviru dramaturgije govori o dramskim djelima, onda se može reći da doista postoji jedan specifično austrijski fenomen.

Na pitanje kako je izgledao njegov rad dramaturga u Burgtheatru, Beck odgovara:

Moja uloga se s vremenom jako mijenjala. Danas se o dramaturgu može razgovarati u njegovom djelovanju kao producentu. Repertoar određuje odio dramaturgije u zajedničkom radu s direktijom kazališta. U prijašnjim vremenima skoro svako kazalište imalo je svoje kućne redatelje. Oni su unutar kuće stvarali jednu režijsku grupu koja je konkretno kazalište određivala u njegovom načinu igranja ili predstavljanja. Danas najveći broj re-

Credit: Foto Nick Margraf/Schauspielhaus

Airan Berg rođen je u Tel Avivu. Prva kazališna iskustva imao je na Broadwayu, gdje je bio asistent Harolda Princa. Nakon rada u Burgtheatru kao asistent redatelja i redatelj, bio je kućni redatelj u Schiller Theatru u Berlinu. Putovao je po svijetu i sudjelovao u raznim međunarodnim kazališnim projektima. Godine 2001. preuzeo je vodstvo Schauspielhaus u Beču. Krajem sezone 2006./7. preuzima ulogu umjetničkog voditelja scenskih umjetnosti u projektu Linz – europski grad kulture 2009.

Copyright: Reinhard Werner / Burgtheater

Andreas Beck rođen je u Mültheimu 1965. godine. Studirao je povijest umjetnosti, sociologiju i kazališne znanosti u Londonu, Münchenu i Bologni. Nakon rada kao dramaturg u mnogim kazalištima njemačkoga govornog područja radi od sezone 2002./3. kao dramaturg u Burgtheatru.

datelja radi u različitim kazalištima tako da više ne postoji specifičan način predstavljanja same kuće. Danas je to jedna od mogućnosti koja se ostvaruje u konkretnoj pojedinačnoj predstavi. Tako sada postoji odio dramaturgije koji ne određuje samo koji će se materijali realizirati, nego i tko bi pojedinačne tekstove mogao napraviti i koga bi se moglo za te materijale angažirati. Određuju se, dakle, ne samo materijali nego i akteri, kako redatelji tako i glumci, za konkretne projekte.

Može li se reći da su u današnjem kazalištu redatelji preuzeli uloge nekadašnjih dramaturga?

Berg:

Ja sam odrastao u kazalištu u kojem riječ dramaturgija ili pojam dramaturg uopće nisu postojali. Radio sam veoma mnogo u kazalištima engleskoga govornog područja u vrijeme kada su mnoga ta kazališta počela

uvoditi ulogu "literary management". Oni su se bavili pronalaženjem tekstova. U pojmu dramaturgije leži ideja pronalaženja novih komada za igranje. Pojam dramaturga uvodi se u englesko govorno područje pod utjecajem njemačkoga kazališta.

U samom Schauspielhausu nikada nije postojala takva uloga dramaturga koji je određivao ono što bi se trebalo igrati. Mi smo ovdje u Schauspielhausu na početku imali dramaturge koji se nisu bavili s cjelovitim repertoarom, nego su bili više dramaturzi u produkciji konkretnih predstava. Naše iskustvo bilo je da je bolje imati ne stalne dramaturge, nego suradnike koji bi se izmjenjivali prema potrebama projekata koje smo radili.

Barrie Kosky (australski redatelj s kojim je Airan Berg jedno vrijeme vodio Schauspielhaus) je uvijek govorio da kazalište engleskoga govornog područja nema

potrebe za dramaturgom. U našim okvirima su redatelji sa svojim konkretnim predstavama stvarali dramaturgi-ju. Dramaturzi koji su u Schauspielhausu radili bili su zapravo povezani s konkretnim predstavama, a ne s našim kazalištem kao takvim. Njihova uloga i širina njihova djelovanja određuje se od slučaja do slučaja. Postoje redatelji koji za tim imaju veću potrebu, a postoje i takvi koji ne dopuštaju preveliku prisutnost dramaturzima.

Moj radni proces odvija se ne u tome da dramaturzi određuju repertoar, već se ono što namjeravamo igrati utvrđuje u zajedničkim razgovorima između redatelja koje sam dovodio u Beč i u kojima smo pokušavali saznati koji su razlozi da su upravo oni došli u Beč, što oni tom Beču žele i moraju iskazati i što njima Beč može pružiti. Naravno da sam dovodio redatelje za koje sam imao osjećaj da imaju nešto Beču reći. To su morali biti redatelji koji analitički razmišljaju, koji su izvanredni kazališni stvaraoci i kada s gradom dođu u dodir, bio sam siguran da će odabrati prave priče i teme za svoje djelovanje. To nije bila prema van uperena dramaturgija koja se ostvarivala u tome da se nekoga pozove i da mu se naruči kakav produkt. To što bi se i kako bi se trebalo igrati bilo je određeno sa konkretnim mjestom i konkretnim kazalištem. Kada bi tako zajednički došli od tema koje nas sve zajedno zanimaju onda bi se prišlo realizaciji. Iz takva razmišljanja stvarao se konkretan tim i takva, iz jasnih zahtjeva nastala grupa djeluje misaono na sasvim drugačiji način nego što je to u ostalim kazalištima slučaj. To je istodobno bio moj pokušaj drugačije pozicionirati Schauspielhaus naspram drugih kazališnih kuća. Repertoar je određivan redateljima koji su ovdje radili. Naravno da se je isto tako moguće odrediti kao neku vrstu dramaturgije. Ja sam u ulozi umjetničkog voditelja svojim izborom redatelja vršio i dramaturško vođenje ovog kazališta.

Beck nastavlja:
To sam ja pokušao također opisati. Postoji dramaturgija jedne kuće, jednog kazališta i može se reći da je jedno kazalište jedan dogovor o načinu na koji se ostvaruju predstave, kako se probe odvijaju između onih koji rade predstave i kazališta u odnosu na njegovu specifičnost i njegovu tradiciju. Naravno da se tu mora uzeti u obzir i svjesni prekid s tradicijom i u tom slučaju dramaturgija je ta koja određuje načine i strategije predstavljanja. Pozicija dramaturga se u posljednjim godina-

ma vidljivo promijenila i prešla je dug put od literarnog savjetnika, "literary manager" kako se to lijepo kaže u Engleskoj, do neke vrste producenta u današnjem vremenu. U tu funkciju uključeno je i rješavanje financijskih problema vezanih za predstavu. Dramaturg se mora baviti sa svim onim što stvara jednu predstavu – od ideja, duhovnih materijala predstave, razvitka komada, pronalaženja redatelja koji onda preuzimaju posao od dramaturga i u jednom "putovanju" s glumcima i ostalim suradnicima dalje razvijaju predstavu. Dramaturg onda kao kakva "ptica" prati daljnji posao i pazi da se stvari razvijaju kako se to dogovorilo. On se čak u slučaju potrebe može uključiti u rješavanje mogućih problema.

Berg:
Postoji i nova uloga dramaturgije koja se pojavljuje pri festivalima i organizacijama gostovanja.

Beck:
Oni sebe rado nazivaju kuratorima.

Berg:
Da, kurator, posao dramaturga je postao vrlo...

Beck:
Elastičan...

Berg:
Ovisi o tome u kojem ga smjeru vode težnje posla. Mora se odrediti prema usmjerenju cijele organizacije u kojoj djeluje. Tu se određuje i koliko ima slobodnog prostora za djelovanje koje mu pružaju oni koji vode projekt.

Beck:
Zanimljivo je da su oni koji se nazivaju kuratorima doista dramaturzi festivala koji kupuju i usklađuju već gotove produkcije. Ja vjerujem da je u pojmu dramaturgije ipak skriveno neko praktično djelovanje, nešto što nastaje u radnom procesu stvaranja predstave. To je različito djelovanje od onoga koje se time i razlikuje od posla kuratora koji kupuje gotove predstave. Dramaturgija mora naći i određivati načine na koji se neka predstava stvara. Glavni dramaturg trebao bi biti osoba koja uz voditelja kazališta pazi da se unaprijed određena kreativna linija kazališne kuće odvija u željenom smjeru.

Moju primjebdu da bi to bila neka vrsta "komesara" Berg nadopunjuje:

... komesar zadužen za sadržaj.
Beck:

Upravo tako, glavni dramaturg trebao bi obračunati pozornost da se stvari odvijaju u željenom smjeru. Tu je

ulogu ostvarivao u nacističkoj Njemačkoj. On je kontrolirao da se djeluje u skladu sa programom partije. Komično je pri tome da su šezdesetosmaši preuzeli tu funkciju u smislu da su predstave i komadi morali odgovarati njihovim političkim programima. Pazili su da su neke pojave stalno prisutne u njihovim kazalištima. Tvrdim, svjesno polemizirajući, da se pokušavalo biti političan u onom smjeru koji su si akteri zadali. To je u međuvremenu otpalo i ne vjerujem da bi danas netko od nas tvrdio da dramaturg ima političku ulogu u stvaranju jednog kazališta.

Berg:

Kada su dobri i kada ih redatelji doista slušaju, oni ispunjavaju važnu funkciju onih koji u produkciji stoje izvan i kao takvi su u stanju stvari bolje vidjeti. Oni s vremena na vrijeme dolaze na probe i u stanju su tada ukazati na stvari koje nisu jasne. Na taj način mogu redatelju pružiti potporu u njegovom sadržajnom i estetskom radu. Problem može nastati ako su ti dramaturzi bolji i jači nego što su to redatelji i koji onda postavljaju bolja pitanja nego što su to redatelji u stanju. Neki od njih postaju sami redatelji ili autori i sposobnosti koje jedan dramaturg posjeduje mogu biti vrlo širokog spektra.

Beck:

U stvari je posao dramaturga stariji nego što je to posao redatelja. U njemačkim je kazalištima poziv dramaturga stariji od posla redatelja. Kako bilo, uloga dramaturga povezana je sa sustavom kazališne pretplate. Ako je netko pretplaćen u nekom kazalištu i unaprijed je uplatio određenu sumu za određeni broj predstava, on ima pravo očekivati od kazališta da ono sadržajno organizira taj njegov slijed predstava. Tada dramaturg mora razmišljati što će i kako tim gledateljima ispuniti njihov program. On određuje liniju predstavljanja i tu je njegova uloga veoma važna. U njemačkim je kazalištima uloga dramaturga ovim veoma određena i s cijelim je kazališnim sustavom neraskidivo povezana.

Berg:

Mora se također misliti i na to da svi ljudi neće uvijek dolaziti i gledati svih, recimo, pet ponuđenih predstava.

Beck:

Pritom je vrlo važno ispuniti dvije funkcije, a to su kako ljude zabaviti i kako ih istodobno nečemu podučiti. To su dva nerazdvojna uvjeta njemačkoga građanskog kazališta.

Andreas Beck je u Burgtheatru bio zadužen za suvremenu dramatiku. Suradivao je u radionicama u kojima su se pisali tekstovi prvenstveno namijenjeni Burgtheatru. Posao je bio veoma zanimljiv ali je u sebi sadržavao i nedostatak da komadi nastali u takvim radionicama, iako su bili novčano podržani, nisu morali biti izvođeni na sceni.

Kazalište se ipak odvija na sceni u predstavama, zaključuje Beck.

Njegova sloboda djelovanja bila je ograničena samo time da ju je direktor morao potvrditi.

Direktora je trebalo uvjeriti da je posao dobar i da je potrebno nastali komad i producirati. Sve u svemu, nalazio sam veliko zadovoljstvo u tom radu, a još veće rezultima koje smo na taj način postizavali. Najveći problem u mom djelovanju bio je taj da današnje pisanje više ne odgovara objektima kakav je Burgtheater. Novi autori priklanjaju se drugačijim kazališnim formama i načinima predstavljanja, nego što je to način koji određuje ovakva kuća. Ona je nastala iz sasvim drugih pristupa kazalištu i vrlo je teško danas nešto raditi u takvoj arhitekturi. Namjera često ne uspije i doživljava poraz u srazu sa stvarnosti ovakvih kuća. Burgtheater je bio napravljen za kazalište u kojem je deklamacija bila glavno izražajno sredstvo i on je određivao sasvim drugi način igre nego što je to namjera danas. Da je u takvim kućama teško odgovoriti potrebama vremena vidjelo se već u dvadesetim godinama, kada se počelo igrati Čehova i slične komade pa se onda to rješavalo otvaranjem novih scena. Danas se već pojavljuje i treći prostor, u kojem je dopušten jedan novi način intimnosti. S druge strane, Čehova se sada igra na velikoj sceni i on tu funkcionira. To je vjerojatno stoga što je u međuvremenu opet dopušteno deklamirati.

S nastupom na mjestu voditelja Schauspielhausu kod Andreasa Becka promijeniti će se to da više neće morati nikoga uvjeravati da je njegov izbor dobar. Bit će sam odgovoran za svoja uvjerenja. Za razliku od prijašnjeg mjesta dramaturga u Burgtheatru, morat će razmišljati i u gospodarskom smislu, a ne samo u umjetničkom. Nakon duljeg rada u velikim kućama i susretanja s problemima koje te velike kuće sa sobom nose imati će sada mogućnost rada na manjim scenama, za koje on smatra da su prikladnije za današnje kazalište. Beck misli da postoji sve manje redatelja koji znaju i mogu raditi na tako velikim scenama kao što je to Burgtheater.

Prema njegovu mišljenju, ima samo petnaestak redatelja koji to mogu. Prostor djelovanja takvih kuća se smanjuje svakim danom. Tako se za njega postavilo pitanje što mu je namjera. Hoće li i dalje pokušati naći materijal za taj mali broj, koji će onda iz godine u godinu po nekom redoslijedu ponavljati ili će svoj interes okrenuti manjoj kući, u kojoj će onda moći ostvariti svoje kazališne želje i namjere.

Airan Berg počeo je svoj kazališni vijek u Broadwayu. Došao je u Beč i neko vrijeme radio kao asistent režije u Burgtheatru. Prije nego što je preuzeo Schauspielhaus djelovao je i u neovisnim manjim grupama. Sada preuzima još obimniju obvezu, postaje umjetnički voditelj projekta Linz – europski grad kulture.

Velika je razlika u vodenju jedne kazališne kuće koja je određena svojim prostorom i za koji se mora tražiti njegova specifična rješenja. Schauspielhaus je bio izuzetan kazališni prostor koji je pružao velike scensko-tehničke i izvođačke mogućnosti. Jedna od dramaturških osobitosti toga projekta bilo je i to da skoro nijedna predstava nije igrana u istovjetnom scenskom rasporedu. Na taj smo način postizali da smo i mi i publika uvijek iznova zatečeni novim odnosima koje smo otkrivali u našem kazalištu. To je bila igra s prostorom u kojem smo se i sami zatjecali iznenađenim. U glavnom gradu kulture nema određenog prostora. Taj se prostor za igranje mora uvijek nanovo ostvarivati. Cijeli je grad kazališni prostor. Tu se ne radi samo o ljudima koji pokazuju interes za kulturu. Mi moramo publiku proširiti na širi krug ljudi. To se postiže raznim akcijama uključivanja svih slojeva društva. Publika je cijeli grad i svi od toga nešto očekuju, bilo umjetnici, bilo građani. Ispuniti sva očekivanja za nas je velik izazov. To je isto tako oblik dramaturgije. Ja sada pokušavam ući u misaoni sklop kazališnih kuća u Linzu i sve to uskladiti sa širokim prostorom, s cijelim gradom u okviru kojeg se sve ovo odvija. Moram se baviti raznim oblicima stvaranja, od pronalaženja glavnih točaka interesa do kuratorskog djelovanja, izabiranja i organiziranja gostovanja, sve do produkcija. Sve mi to predstavlja veliko veselje i siguran sam da će mi to iskustvo na kraju projekta osobno veoma mnogo značiti te da će mi otvoriti nove horizonte.

Andreas Beck će u Schauspielhaus vratiti ulogu dramaturga. Razlog leži u cilju koji si je on postavio preuzimajući ulogu voditelja Schauspielhaus. Nastaviti će raditi na stvaranju novih tekstova koji bi se tu trebali

izvoditi i, kako sam kaže, ne može više sve raditi sam.

Ono što je, nadam se, jasno iz ovog razgovora jest jasna predstava i Berga i Becka o ulozi dramaturginje ili dramaturga u raznim oblicima kazališnog djelovanja. Ne postoji mogućnost općeg određenja njezina ili njegova mjesta u današnjem kazalištu. Ta je uloga, kao što smo na početku čuli, "elastična". U svakom slučaju je, bez obzira u kojim se okvirima odvija i kakvu težinu u pojedinom kazališnom pojavljivanju ima, pojava neizbježna u današnjem kazalištu. I Beck i Berg slažu se u tome da u više ili manje skrivenom obliku, jasnije ili ne, zvali je mi dramaturgijom ili je označivali nekim drugim pojmom, njezina uloga uvijek služi ostvarivanju kazališnog čina – pojedinačnoj predstavi ili nizu predstava jednog kazališta.

<http://www.burgtheater.at/Content.Node2/intro.php>
<http://www.schauspielhaus.at/>
<http://www.linz09.at/de/index.html>

ALJA PREDAN

PROFESIJA PODRUGLJIVA NADIMKA "DJEVOJKJA ZA SVE"

U dugogodišnjoj dramaturškoj praksi, tek sam nedavno doživjela da me je gledateljica pisanim putem izgrdila i svalila na mene svu krivicu za, po njezinoj ocjeni, neuspjelu i nekomunikativnu predstavu. Redatelja kao potencijalnog "sukrivca" nije ni spomenula. Razmišljajući o tome, bila sam zapravo počašćena – konačno mi je uspjelo izići iz anonimnosti. Premda uz pomoć prijekora.

Među inozemnim kolegama, posebno onima koji su nam zbog nekadašnje države još uvijek blizu, već dugo vrijedi uvjerenje kako dramaturg u slovenskom kazalištu ima značajnu, povremeno i odlučujuću funkciju. Jednim dijelom doista je tako, ali ova se profesija nipošto nije u punoj mjeri otresla pejorativna prizvuka, odnosno podrugljiva nadimka "djevojke za sve".

Dramaturgovca se uloga u slovenskom kazalištu profilirala i etablirala još na samom začetku kazališne profesionalizacije, odnosno dolaskom na mjesto dramaturga Drame SNG-a Otona Župančiča, pjesnika i prevoditelja, sezone 1912./13. Bio je to prvi spomen formalnog određenja funkcije dramaturga u kazališnom procesu. Župančič je kao iznimna kazališna i literarna osobnost, posve prirodno, svoje dramaturške zadatke proširio na umjetničko-vodstvene. Otada su slovensko kazalište tako reći neprekidno obilježavale utjecajne kazališne osobnosti i najvjerojatnije otuda proizlazi značenje i težina koju dramaturg ima u ovom prostoru. Spomenimo samo Josipa Vidmara i Milana Skrbinšeka prije Drugoga svjetskog rata, a poslije Lojza Filipčiča, Dušana Moravca, Tarasa Kermaunera, Bojana Štiha, Marka Slodnjaka, Dominika Smolea, Igora Lamperta, Blaža Lukana itd. U posljednje se vrijeme profesija dramaturga u potpunosti

feminizirala pa u svim institucijama prevladava plejada dramaturginja.

Pri tome ne treba smetnuti s uma činjenicu da je pri ustanovljavanju Akademije za kazalište, 1946., istodobno s katedrama za glumu i režiju ustanovljena i katedra za dramaturgiju, gdje su niz godina predavali znamenita tri "K" – Kalan, Koblar, Kralj. Oni su utrljali pedagoški put dramaturškoj profesiji i utemeljili ga na teorijskoj dramaturgiji, s pripremom za profesiju dramaturga praktičara unutar kazališne institucije. Na žalost, poslije, u vrijeme kad se katedra razvijala i dopunjavala, ljubljanska se Akademija nije odlučila za mogućnost kreativnog pisanja, kako bi to danas nazvali. Ne samo stoga, ali u velikoj mjeri i zato, mlada se slovenska dramatika danas s teškoćom izvlači iz nezgoda pri svladavanju zanata, razvijanju, rastu i postavljanju u prostor. (Kao već toliko puta ponavljen dokaz toga da je pisanje drame znanat odnosno znanje, koji navodim i ovdje, jest etimološki izvor engleskoga termina *playwright*, koji označava obrtnika, proizvođača, graditelja kazališnog komada, a ne pisca ili zapisivača.)

Funkcije dramaturga su se kroz povijest prilično mijenjale, a isto tako su se s razvojem modificirale i ingerencije. Blaž Lukan u svojoj knjizi (*Slovenska dramatur-*